

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในเรื่องความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มุ่งศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในการจัดการป่าชุมชนและวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเจาะลึกที่สามารถนำมาทำความเข้าใจปรากฏการณ์และเพื่อวิเคราะห์ผล การบรรยายผลการศึกษาได้อย่างครอบคลุมชัดเจน

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้แนวทาง การศึกษาเชิงคุณภาพในรูปแบบการของพรรณนา (Descriptive Research) ที่มุ่งศึกษาบทบาทของผู้นำในการจัดการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในการจัดการป่าชุมชนและวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้แก่เยาวชนเพื่อความยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยได้กำหนดกรอบการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงเข้าไปศึกษาในพื้นที่ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. การเก็บและรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพพื้นที่จริง เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากการเข้าไปสำรวจพื้นที่การศึกษา (Survey) สภาพหมู่บ้าน ลักษณะพื้นที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต

ถึงปัจจุบันที่สามารถนำเอามาเป็นแนวทางการศึกษาครั้งนี้ และการเข้าไปสังเกตวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนก่อให้เกิดความคุ้นเคยโดยการแนะนำตัวผู้ศึกษา แล้วใช้วิธีการสังเกต พฤติกรรมวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนการสนทนากับผู้อาวุโสและผู้เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของป่าชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ รูปแบบการจัดการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและวิธีการจัดการความรู้ให้กับเยาวชนของชุมชนกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มองค์กรของหมู่บ้าน ถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดให้กับเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

3.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูล ที่ได้จากการรวบรวมเอกสารสิ่งตีพิมพ์และรายงานการศึกษาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา ทั้งที่เป็นข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ ที่ได้จากหน่วยงานราชการ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รายงาน เอกสารรายงานทางวิชาการต่างๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการศึกษาต่อไป

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการสุ่มแบบเจาะจง โดยมีกฎเกณฑ์ที่สำคัญ คือเป็นผู้ที่ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน มีประสบการณ์ในการทำงานด้านป่าชุมชน และเป็นผู้ให้ข่าวสารสำคัญที่จะให้ข้อมูลในระดับลึกได้ โดยมีเงื่อนไขว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ร่วมทำกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน และเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนและบุคคลอื่นจากภายนอกชุมชน

3.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มผู้นำชุมชน บ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน เกณฑ์ในการเลือกโดยใช้วิธีเลือกแบบสุ่มแบบเจาะจง ดังนี้

- ประธานคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน 1 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารป่าชุมชนในปีที่ศึกษา
- คณะกรรมการบริหารป่าชุมชน 3 คน เลือกจากระยะเวลาการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการป่าชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 จากจำนวนคณะกรรมการป่าชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบัน 35 คน
- ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในปีที่ศึกษา
- สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในปีที่ศึกษา

- ประธานกลุ่มแม่เมืองแก่ฝ่าย 1 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มแม่เมืองแก่ฝ่ายในชุมชนในปีที่ศึกษา

- ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน เลือกจากผู้ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรและมีส่วนร่วมในกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนและบุคคลภายนอก จากจำนวนปราชญ์สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน 5 คน

- ประธานกลุ่มแม่หญิงฮักถิ่น 1 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มแม่หญิงฮักถิ่นในปีที่ศึกษา

3.2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มเยาวชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

- ประธานกลุ่มเยาวชน 1 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มเยาวชนในปีที่ศึกษา

- ตัวแทนเยาวชน 4 คน เลือกจากสมาชิกกลุ่มเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 16-20 ปี ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ เป็นจริง ครอบคลุมและสมบูรณ์ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนั้นจึงใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

3.3.1 แบบนำการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ในลักษณะการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้ศึกษากำหนดแนวคำถามแบบปลายเปิด ที่ผู้ศึกษาได้ออกแบบ ร่างคำถามไว้ล่วงหน้า โดยการปรับจากเนื้อหาให้เป็นแนวคำถามที่ครอบคลุมสมบูรณ์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำแนวคำถามเหล่านั้นมาแปลงเป็นภาษาพูดที่สร้างความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้สัมภาษณ์ ประเด็นคำถามจะเป็นลักษณะการหาคำตอบแบบเจาะลึก ซึ่งจำเป็นต้องมีการสรุปประเด็นและเนื้อหาของ การพูดคุย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ เป็นจริงมากที่สุด

3.3.2 เครื่องมืออื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสมุดจดบันทึก ปากกา กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูล เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ผู้ศึกษาจะขาดไม่ได้ เพราะเป็นการบันทึก ตรวจสอบและนำข้อมูลที่บันทึกได้กลับมาเรียบเรียง ตรวจสอบใหม่ได้ตามต้องการ อย่างไม่บกพร่องเนื่องจากการบันทึก โดยเครื่องมือที่ทันสมัย ทั้งประเภทของเสียง ภาพ การจดบันทึก เป็นต้น

3.4 การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นผลการศึกษาที่เป็นจริงและครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ใช้เทคนิคการศึกษาหลายวิธี โดยการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในภาคสนาม ทั้งนี้ให้ข้อมูลที่แท้จริงจากปรากฏการณ์ที่แท้จริงในชุมชนที่ศึกษา รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.4.1 ผู้ศึกษาได้เข้าพบผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่ง คณะกรรมการบริหารป่าชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานกลุ่มแม่หมืองแม่ฝาย ประชาชนชาวบ้าน ประธานกลุ่มแม่หญิงศักดิ์ บ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสัมภาษณ์ถึงบทบาทของการจัดการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในการจัดการป่าชุมชนและวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนของเยาวชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการวิเคราะห์ผลการวิจัยในครั้งนี้ให้ครอบคลุมประเด็นคำถามในการวิจัยและสามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ชื่อ – สกุล
2. อายุ
3. ตำแหน่งในชุมชน
4. การดำรงตำแหน่ง/ดำรงตำแหน่งในชุมชน ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง และส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนอย่างไร
5. การมีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอย่างไร
6. การมีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน และเห็นว่าคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำชุมชนส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอย่างไร
7. การมีประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชนมานานเป็นระยะเวลาเท่าใด ที่ผ่านมามีทำอะไรบ้าง และทำอย่างไร
8. การมีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อะไรบ้าง และได้นำความรู้/ภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการสร้าง
9. ได้แสดงความคิดริเริ่มกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอะไรบ้าง และได้ผลักดันความคิดริเริ่มนี้ได้อย่างไร มีใครสนใจเข้าร่วมบ้าง
10. ได้แสดงถึงความกระตือรือร้นต่อการจัดการป่าชุมชนรวมถึงกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอย่างไร และมีผลลัพธ์เป็นอย่างไรบ้าง

11. ได้ใช้วิธีการติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชนหรือนอกชุมชนอย่างไรบ้าง ใช้เครื่องมือสื่อสารอะไรบ้าง และผู้ที่สื่อสารด้วยมีความเข้าใจเพียงใด

12. มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้กับเยาวชนอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ นั้น และเยาวชนมีความเข้าใจหรือไม่อย่างไร

13. เนื้อหาความรู้ที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องการจัดการป่าชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดของเนื้อหาความรู้ได้อย่างไร และได้ทำหน้าที่อย่างไรในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน

14. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ใช้เรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร และมีส่วนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนนี้ได้อย่างไร และมีใครสนใจเข้ามาศึกษาในแหล่งเรียนรู้นี้บ้าง

15. กิจกรรมของชุมชนมีอะไรบ้าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมีกิจกรรมอะไรบ้าง มีส่วนกระตุ้นให้เยาวชนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนอย่างไร

16. จากกิจกรรมในชุมชน เยาวชนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นเพียงใด

17. กิจกรรมอะไรบ้างที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

18. ในแต่ละกิจกรรมมีจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมมากน้อยเพียงใด

19. กิจกรรมใดที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนมากที่สุดและ กิจกรรมใดที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมน้อยที่สุด เพราะเหตุใด

3.4.2 ผู้ศึกษาได้เข้าพบประธานกลุ่มเยาวชน และตัวแทนเยาวชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสัมภาษณ์ถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนของเยาวชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการวิเคราะห์ผลการวิจัยในครั้งนี้ให้ครอบคลุมประเด็นคำถามในการวิจัยและสามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ชื่อ – สกุล

2. อายุ

3. ตำแหน่งในชุมชน

4. การแสดงบทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

5. คุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนเป็นอย่างไร
6. การรับรู้ถึงการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ทำมาเป็นระยะเวลานานเท่าใดและทำอย่างไรบ้าง
7. การได้รับความรู้ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาของผู้นำชุมชนในการจัดการป่าชุมชนและสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร
8. ผู้นำชุมชนได้แสดงความคิดริเริ่มกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอะไรบ้าง และได้ผลักดันความคิดริเริ่มนี้ได้อย่างไร มีใครสนใจเข้าร่วมบ้าง
9. ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นต่อกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนอย่างไรบ้าง
10. ผู้นำชุมชนมีวิธีการติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชนหรือนอกชุมชนอย่างไรบ้าง ใช้อะไรเป็นเครื่องมือสื่อสาร และคิดว่าผู้ที่สื่อสารด้วยมีความเข้าใจในสิ่งที่ผู้นำชุมชนสื่อสารหรือไม่อย่างไร
11. ผู้นำชุมชนมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้กับคนในชุมชนอย่างไร โดยใช้อะไรเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้นั้น และคิดว่าผู้ที่รับการถ่ายทอดมีความเข้าใจหรือไม่อย่างไร
12. เนื้อหาความรู้ที่ในการถ่ายทอดเรื่องการจัดการป่าชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร ได้ความรู้อะไรบ้างจากเนื้อหาความรู้ที่ผู้นำถ่ายทอดความรู้นี้ให้ และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันหรือไม่อย่างไร
13. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ใช้เรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร ได้ความรู้อะไรบ้างจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนนี้ และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันหรือไม่อย่างไร
14. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนได้กิจกรรมอะไรบ้างและผู้นำชุมชนมีส่วนกระตุ้นในการเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนอย่างไร เหตุใดถึงตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
15. จากการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนเยาวชนมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมนั้นเพียงใด และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนเพียงใด
16. กิจกรรมอะไรบ้างที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน
17. ในแต่ละกิจกรรมมีจำนวนเยาวชนเข้าร่วมมากน้อยเพียงใด
18. กิจกรรมใดที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุดและกิจกรรมใดที่ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมน้อยที่สุดเพราะเหตุใด

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในภาคสนาม ผู้ศึกษาได้ตระหนักว่าประเด็นสำคัญในกระบวนการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือเพราะฉะนั้นข้อมูลที่รวบรวมมาได้ต้องมีความชัดเจน ครบถ้วน ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยผู้ศึกษาต้องพยายามตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะต้องนำข้อมูลที่ไปพูดคุยกับคนในชุมชนหลายๆ คน และบางเรื่องก็จะต้องตรวจสอบกับอดีตผู้นำชุมชนและอดีตคณะกรรมการป่าชุมชน โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลทั้งสองด้าน คือ

3.5.1 ความเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน ต่างสถานที่ และเวลาที่ต่างกัน และตรวจสอบโดยการให้บุคคลที่มีประสบการณ์การทำงานเรื่องป่าชุมชนตรวจสอบว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร พร้อมให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในการตรวจสอบข้อมูล หากพบว่ายังบกพร่องอยู่ก็จะพยายามค้นคว้าจากเอกสาร และหากไม่ปรากฏเอกสารงานวิจัยใด ผู้ศึกษาจะต้องกลับเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อทำการสัมภาษณ์ซ้ำอีกครั้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้อาจจะเพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

3.5.2 ความครบถ้วนของข้อมูล ผู้ศึกษาจะทำการตรวจสอบหลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนามทุกครั้งเพื่อให้ครบถ้วนตามเครื่องมือที่ใช้แต่ละครั้งตามขอบเขตเนื้อหา และประเด็นที่ศึกษาอยู่ หากผู้ศึกษาตรวจสอบแล้วไม่แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้อาจจะครบถ้วนหรือไม่ ผู้วิจัยก็จะขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นการช่วยทบทวนว่ายังขาดข้อมูลส่วนไหน อย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเก็บข้อมูลครอบคลุมได้ทุกประเด็นที่ศึกษา

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยจำแนกข้อมูลตามประเด็นการศึกษา และนำไปวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา เพื่อเชื่อมโยงกับแนวความคิดและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยการนำข้อมูลที่ได้อาจจัดให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลายของข้อมูลที่ได้อาจแยกแยะเงื่อนไขและปัจจัยเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลเป็นระยะๆ จะทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า ข้อมูลด้านใดยังขาดอยู่และต้องการเก็บเพิ่มเติม เมื่อการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้นลงแล้วจึงจะอธิบาย ขั้นตอนที่ต้องนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่เพื่อแยกประเภทของข้อมูลให้เป็นระบบ แล้วจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลรวมอีกครั้ง และเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นแนวคิดให้เป็นแบบแผนความสัมพันธ์โดยการเชื่อมโยงและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลทั้งหมด